

Ракицька С. О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Жусь О. М.

*старший викладач кафедри економіки підприємства
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Rakytka S.O.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Enterprise Economy Department
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Zhus' O. M.

*Senior Lecturer of Enterprise Economy Department
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

BACKGROUND FORMATION ASSOCIATION ENTERPRISES CONSTRUCTION COMPLEX AT THE REGIONAL LEVEL

Анотація. Стаття присвячена оцінці сучасного стану підприємств будівельних матеріалів, виробів та конструкцій і наявних передумов створення корпоративних структур у будівельному комплексі. Проаналізовано основні тенденції розвитку підприємств будівельного комплексу України в останні роки. Об'єднання підприємств будівельного комплексу в межах єдиного економічного суб'єкта – корпорації – сприятиме підвищенню ефективності їх діяльності. Науково обгрунтований відбір учасників корпорації сприятиме її ефективній діяльності і, отже, забезпечить прояви синергетичного ефекту, що відповідає комплексу державних, регіональних і підприємницьких інтересів.

Ключові слова: будівельний комплекс, корпорація, стабільне функціонування, фактори об'єднання підприємств.

Вступ та постановка проблеми. Дотепер у будівельному комплексі України триває етап долання наслідків, спричинених фінансовою кризою, із властивим йому зниженням діючого платоспроможного попиту населення, високими ставками іпотечних кредитів, рецесією у будівельній галузі. Негативні тенденції в розвитку економіки України, яка ще з II півріччя 2012 р. входила у стан рецесії, у 2014 р. суттєво поглибилися. Спостерігалось подальше поглиблення кризового стану як у будівництві зокрема, так і в економіці країни в цілому, що було спричинене зовнішніми і внутрішніми чинниками. При цьому у будівництві відбувся максимальний спад обсягу валової доданої вартості порівняно з іншими видами діяльності – на 19,9% [1].

Значну роль у підтримці обсягів капітального будівництва на належному рівні відіграє випереджаючий розвиток промисловості будівельних матеріалів, виробів та конструкцій як галузі матеріального забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку підприємств будівельних матеріалів приділяли увагу багато вітчизняних учених: В.І. Борейко, І.Д. Ісасенко, І.В. Канак, І.М. Комарницький, Ю.І. Соха та ін.

Так, В.І. Борейко вважає, що географія розміщення підприємств будівельного комплексу має вдосконалюватися з урахуванням подальшого комплексного розвитку економічних районів і областей України та повного забезпечення обсягів будівельно-монтажних робіт [2]. І.М. Комарницький підкреслює, що основними напрямками підвищення конкурентоспроможності вітчизняних

будівельних матеріалів є активізація інноваційно-інвестиційних процесів у будівельному комплексі [3]. На думку І.Д. Ісасенко, забезпечення стійкого функціонування будівельної галузі залежить від ефективності механізму державного регулювання [4].

Щодо інтеграційних процесів у будівельному комплексі України, то у вітчизняній науковій літературі вони розглядаються переважно у контексті створення кластерів. Питання кластеризації знайшли відображення у роботах Б.В. Буркинського, В.І. Захарченко, В.Г. Федоренка [5; 6; 7] та інших науковців.

З точки зору В.І. Захарченко, потенціал кластеризації являє собою наявність конкурентних переваг у галузях, підприємств та інфраструктурних організацій, що знаходяться на території регіону. В.Г. Федоренко підкреслює, що створення виробничих утворень, названих кластерами, основою яких є виробнича кооперація, досягають більш високих показників у динаміці розвитку.

Проте об'єднання підприємств не обмежується лише кластеризацією. При цьому процесам корпоратизації в сучасних економічних дослідженнях приділяється значно менше уваги. Зокрема, недостатньо вивчені передумови і чинники об'єднання підприємств будівельного профілю у корпоративній структурі. Разом із цим реалізація оптимального за існуючих умов інтеграційного процесу з науково обгрунтованим складом його учасників за принципом створення «технологічного ланцюжка» сприятиме подальшому розвитку і активізації діяльності будівельного комплексу.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягає в оцінці сучасного стану підприємств промисловості будівельних матеріалів, виробів та конструкцій і наявних передумов та чинників створення будівельних об'єднань з урахуванням державних, регіональних і підприємницьких інтересів.

Результати дослідження. У сучасних умовах розвитку економіки найважливішим завданням є забезпечення стабільних показників при всіх змінах зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування суб'єктів господарювання.

Ефективна діяльність підприємств будівельної індустрії є головною і визначальною умовою розширення та якісного поліпшення будівництва, що згодом впливає на соціально-економічний стан регіону та країни в цілому.

Темпи здійснення будівельних робіт суттєво залежать від рівня забезпеченості всіма видами ресурсів, серед яких найбільша питома вага припадає на сировину та матеріали. У зв'язку з цим наявність у регіоні природних копалин будівельної сировини та виробничих потужностей з її переробки чинить істотний вплив на розвиток будівельного комплексу в цілому.

Підприємства галузі виробництва будівельних матеріалів здійснюють видобуток і виготовлення різноманітної продукції, виробів та конструкцій необхідних для зведення будівель та споруд, а також для їхнього ремонту. За економічним призначенням результати діяльності даних підприємств створюють основну частину матеріально-технічної бази будівельної галузі, забезпечують зростання обсягів капітального будівництва та його технічний прогрес на основі впровадження ефективних матеріалів і конструкцій. Ця промисловість має велике значення для індустріалізації будівництва, зниження його вартості, економії металу і деревини, підвищення ефективності капітальних вкладень у народне господарство.

Виробництво будівельних матеріалів відзначається складністю галузевої структури. До неї належать такі галузі: цементна, азбестоцементних виробів, збірних залізобетонних і бетонних конструкцій та виробів, стінових матеріалів, будівельної кераміки, будівельних матеріалів та виробів з полімерної сировини, нерудних будівельних матеріалів, пористих заповнювачів тощо.

Промисловість будівельних матеріалів розвивається під впливом двох основних факторів – сировинного і споживчого, тому розміщення її залежить від наявності хоча б одного з них. Залежно від потреб будівництва і стадій технологічного процесу виділяють підприємства і виробництва, що розташовані в сировинних районах, наприклад видобування і первинна обробка сировини (піску, гравію, щебеню, бутового каменю тощо), виробництво в'язучих (цементу, вапна, гіпсу) і стінових матеріалів, а також ті, які орієнтуються на споживача (виробництво залізобетонних конструкцій, шиферу, будівельного і віконного скла тощо). Значну роль у розміщенні промисловості будівельних матеріалів також відіграє рівень розвитку транспортної інфраструктури.

Темпи зростання товарної продукції промисловості будівельних матеріалів мають перевищувати темпи зростання будівельно-монтажних робіт. Це пов'язано з необхідністю її випереджального розвитку, підвищення технічного рівня, якості продукції. Зміна обсягів виробництва будівельних матеріалів, конструкцій, деталей безпосередньо пов'язана з інвестиційною та підрядною діяльністю в країні, необхідністю структурної та технологічної перебудови практично всіх галузей національної економіки.

Одним із показників розвитку будівельної комплексу є обсяг капітальних інвестицій, що спрямовуються у

будівництво та виготовлення будівельних матеріалів та конструкцій. Кризова ситуація у вітчизняній економіці спричинила зменшення інвестиційної активності усіх груп інвесторів та скорочення бюджетних асигнувань, що, в свою чергу, призвело до дефіциту фінансових ресурсів, збільшення частки незавершеного будівництва, загального зниження конкурентоспроможності вітчизняних будівельних організацій та згортання будівельного сектора в Україні [8].

Індекс будівельної продукції в Україні у 2015 р. порівняно з 2014 р. становив 81,2%. Відповідно, й український ринок будівельних матеріалів у 2015 р. скоротився на 2,5% [1]. Так, найбільшими темпами падіння відзначилися такі матеріали та вироби: цемент, товарний бетон, сухі будівельні суміші, металоконструкції, вапно, керамічна плитка, газоблоки, силікатна цегла.

Водночас надання Україні преференцій у сфері торгівлі із країнами Євросоюзу сприяло збільшенню експорту основних будівельних матеріалів. Так, якщо в квітні 2014 р. експорт основних будівельних матеріалів у країни Євросоюзу склав 35 млн 900 тис. дол., то у травні цей показник зріс на мільйон, у червні склав уже 55 млн 600 тис. дол., а у липні – 65 млн 200 тис. дол., що, якщо порівнювати із квітнем, на 84% більше. Проте, незважаючи на зростання експорту в країни Євросоюзу, припинення торгових відносин з Російською Федерацією спричинило за 9 місяців 2015 р. порівняно з аналогічним періодом 2014 р. сумарне скорочення експорту будівельних матеріалів на рівні 43% [9].

Скорочення спостерігається і в обсязі імпортованої продукції. Так, за даними Головного управління Державної фіскальної служби в Одеській області, за період з 1 січня по 30 червня 2015 р. через Одеську митницю в Україну надійшло 25074,85 т вантажів, які належать до будівельних матеріалів, що на 70%, менше, ніж за аналогічний період 2014 р. [10].

Частка вітчизняних матеріалів, що використовуються у будівництві, за останній рік зросла, що обумовлено насамперед девальвацією гривні і пропорційним підвищенням вартості імпортованих будматеріалів. зростання цін на основні види вітчизняних матеріалів (арматуру, бетон, матеріали внутрішнього оздоблення) приблизно відповідає загальному рівню інфляції в країні – в межах 20-25%.

За даними Асоціації виробників будматеріалів України, за перше півріччя 2015 р. в Україні на 5,1% зросло виробництво невогнетривкої цегли (388 млн шт.), бетонних блоків на 18,6% (807 млн шт.), на 19,4% – бетонних, цегляних і кам'яних елементів збірних конструкцій і на 6,4% – мінеральної вати [11]. Якщо у докризовий період для житлових об'єктів економ-класу питома вага імпортованих матеріалів становила до 15%, а в комфортному й бізнес-класі – до 40-45%, то сьогодні за рахунок подорожчання ці показники знизилися до 7-8% і 35-40% відповідно. Якщо врахувати, що нині вітчизняні підприємства використовують виробничі потужності лише на 30-40%, то можна констатувати, що в Україні наявні можливості для суттєвого збільшення виробництва. Імпортозалежність подолана за базовими будівельними матеріалами – збірним бетоном, цеглою, керамоблоком, гіпсокартоном, газобетоном, базальтової теплоізоляції, керамічною плиткою, сухим сумішам, фарбам.

Проте не вся вітчизняна продукція має потенціал імпортозаміщення. Фасадні матеріали, комплектуючі ліфтів, системи опалення, каналізаційна інфраструктура не мають якісних вітчизняних аналогів.

Таким чином, динаміка обсягів виробництва будівельних матеріалів перебуває під впливом різноманітних і

різноспрямованих факторів, у зв'язку з чим на регіональному рівні спостерігаються значні відмінності в умовах розвитку галузі і наявних конкурентних переваг.

Потенційний попит на високотехнологічні та високоякісні матеріали має перспективи зростання. Але визначальний чинник – сучасний стан будівництва – суттєво обмежує масштаби розвитку галузі-постачальника.

За даними головного управління статистики в Одеській області, у 2014 р. підприємствами області виконано будівельних робіт на суму 4274,7 млн грн. Серед регіонів України за обсягами будівельних робіт, виконаних власними силами, Одеська область посіла 3 місце після м. Києва та Дніпропетровської області. Індекс будівельної продукції порівняно з 2013 р. становив 92,6% [12].

Одеська область характеризується невеликою різноманітністю корисних копалин. На території області розвідано та перебувають на стадії вивчення понад 190 родовищ різних корисних копалин. Здебільшого це сировина для будівельно-конструкційних матеріалів.

Найбільше розповсюдження мають тверді нерудні корисні копалини місцевого значення – піски, суглинки, гравій, галька, граніти, які використовуються як будівельні матеріали або сировина для їх виробництва. Видобування зосереджено переважно в Біляївському, Роздільнянському, Комінтернівському, Б-Дністровському та Красноокнянському районах. Серед корисних копалин загальнодержавного значення видобуваються: цементна сировина, камінь пиляний, керамзитова сировина.

Таким чином, у регіоні є необхідна ресурсна база для виробництва будівельних матеріалів. Проте визначальним чинником, який має пріоритетне значення і здійснює стимулюючий вплив на розвиток промисловості будівельних матеріалів, є фактор попиту. Саме випереджаюче зростання будівельної індустрії спроможне забезпечити розвиток галузі, яка постачає сировинну базу будівництва.

У досить складних умовах сучасного ринку господарські суб'єкти шукають способи збереження позицій на ринку, конкурентоспроможності та подальшого розвитку. Таким рішенням може стати створення вертикальної інтегрованої структури підприємств будівельного комплексу у вигляді корпоратизації. Основною перевагою вказаної структури є гнучкість і адаптивність до нестабільних умов ринкової економіки та більша інвестиційна привабливість. У корпоративній відбуваються комунікаційні процеси, що сприяє ефективній координації зусиль для пристосування до умов зовнішнього середовища. Для отримання найбільшого ефекту як на мікро-, так і макrorівнях дана структура повинна формуватися зважено, з урахуванням декількох факторів, які можуть суттєво відрізнитися і мати різні комбінації в регіонах країни. Тому аналіз їхнього впливу на діяльність підприємств будівельного комплексу має відбуватися в прив'язці до конкретної географічної місцевості.

Місто Одеса є видатним історико-культурним центром Українського Причорномор'я, його курортно-рекреаційний потенціал забезпечує високий попит на житло. Традиційно значна частка людей, професія яких пов'язана з морем, і має досить високий рівень оплати праці, обумовлює платоспроможний попит на ринку нерухомості Одеси. Тому в самому місті спорудження житлових будинків відбувається досить високими темпами. У зв'язку з великою щільністю

заселення і нестачею ділянок під забудову найбільш поширеним тут є монолітне будівництво високої етажності. Проте в передмісті Одеси, в невеликих містах та селищах області переважає зведення котеджів та будинків малої етажності. Це призводить до принципово різного попиту на будівельні матеріали. Якщо основним будівельним матеріалом для монолітних багатоповерхових споруд є товарний бетон, то для невеликих будинків – керамічна цегла і ракушняк. Тому склад учасників корпоративних об'єднань у межах технологічного ланцюжка створення готової будівельної продукції буде суттєво залежати від виду будівництва. У першому випадку доцільно включити у виробничу структуру підприємство з виготовлення бетону та залізобетонних виробів, у другому – завод з виробництва цегли.

Найнижчий попит на будівельні матеріали спостерігається в депресивних і віддалених від центру районах Одеської області. Тут практично не ведеться нове будівництво, а здійснення будівельних робіт зведено лише до ремонтів старого житлового фонду. Тому попит на будівельні матеріали обмежений тими видами і кількістю, які необхідні для проведення ремонтних та відновлювальних робіт.

Таким чином, оптимальний склад учасників корпоративного об'єднання будівельного профілю визначається багатьма факторами, а саме:

- наявністю корисних копалин будівельного призначення в регіоні;
- наявністю і рівнем конкурентоспроможності підприємств – виробників будівельних матеріалів;
- розвинутістю транспортної інфраструктури;
- рівнем платоспроможного попиту на житло;
- можливістю фінансування будівництва і залучення інвестиційних ресурсів;
- щільністю заселення і видами будівництва, що переважають в конкретній місцевості.

Зазначені фактори чинять різноманітний і різноспрямований вплив на кількісні та якісні характеристики процесу виробництва готової будівельної продукції. Відповідно, і суб'єкти цього процесу, і форми їх об'єднання відрізнятимуться. Оптимальною структурою будівельної корпорації стане така, що при наявних умовах зовнішнього середовища найбільшою мірою відповідатиме принципу економічної доцільності, тобто забезпечить ефективну взаємодію всіх учасників.

Висновки. Створення масштабних господарських об'єднань, суб'єктами яких є підприємства та організації усіх етапів виробничого циклу, сприятиме досягненню як комерційного, так і соціального ефекту на всіх рівнях економічних відносин. Подальший розвиток будівельного комплексу, який дасть змогу подолати негативні тенденції останніх років, має відбуватися у напрямі створення великих корпоративних структур, зі значним матеріально-технічним, фінансовим, інвестиційним і кадровим потенціалом. Проте можливі засоби впливу на формування, функціонування та розвиток будівельних структур за принципом технологічного ланцюжка вимагають детального наукового обґрунтування та удосконалення. Перспективи розвитку корпоративізаційних процесів у будівельному комплексі полягають у розробці методологічних підходів до оцінювання і вибору певних форм об'єднань господарських суб'єктів даної галузі.

Список використаних джерел:

1. Експрес-випуск Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.
2. Борецько В.І. Перспективи виробництва будівельних матеріалів в Україні [текст] / В.І. Борецько, М.Ю. Притула // Збірник наукових праць. Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2011. – Випуск XVII, № 4. – С. 64-71.

3. Комарницький І.М., Коломієць М.І. Система організаційно-економічних заходів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних будівельних матеріалів на регіональних та європейських ринках // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 5. Частина 3. – Херсон, 2014. – 261 с. – С. 148-151.
4. Ісаєнко Д.В. Державна політика у сфері забезпечення стійкого функціонування будівельної галузі / Д.В. Ісаєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/apdu/2011-1/doc/2/09.pdf>.
5. Буркинський Б.В. Стратегія розвитку промислового комплексу регіону (орієнтири, ресурси, обмеження) : [монографія] / За ред. Б.В. Буркинського, В.М. Лисюка. – Одеса : ППРЕД НАН України, 2008. – 321 с.
6. Захарченко В.И. Кластерная форма территориально-производственной организации : [в 2 ч.]. – Ч. 1 : Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе / В.И. Захарченко, В.М. Осипов. – Одесса : «Фаворит» – «Печатный дом», 2010. – 122 с.
7. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф., Джабейло В.Б. Кластеры – системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки // Економіка та держава. – 2007. – № 9. – С. 6-9.
8. Чорнуха І. Вплив інвестиційної конкуренції на діяльність будівельних підприємств / І. Чорнуха // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 3(42). – С. 43-47.
9. Офіційний сайт Будівельна палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.
10. Територіальні органи ДФС в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/ms/f2a>.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.abcnews.com.ua/ru/markets/v-ukrainu-stali-mien-shie-zavozit-importnykh-stroimatierialov>.
12. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.

Аннотация. Стаття посвящена оценок современного состояния предприятий строительных материалов, изделий и конструкций и имеющихся предпосылок создания корпоративных структур в строительном комплексе. Проанализированы основные тенденции развития предприятий строительного комплекса Украины в последние годы. Объединение предприятий строительного комплекса в рамках единого экономического субъекта – корпорации – способствует повышению эффективности их деятельности. Научно обоснованный отбор участников корпорации будет способствовать ее эффективной деятельности и, следовательно, обеспечит проявление синергетического эффекта, что отвечает комплексу государственных, региональных и предпринимательских интересов.

Ключевые слова: строительный комплекс, корпорация, стабильное функционирование, факторы объединения предприятий.

Summary. The article is sanctified to the estimation of the modern state enterprises building materials, wares and constructions and present background of creations a corporate structures in a building complex. In the article was demounted the main development trends basic progress of building complex enterprises of Ukraine the last years. An association enterprises of building complex within the framework of single economic subject is corporations – assists the increase efficiency their activity. The scientifically reasonable selection corporation participants will assist her effective activity, and, consequently, will provide the display of synergetics effect, that answers the complex of state, regional and enterprise interests.

Key words: building complex, corporation, stable operation, factors of a business combination.